

NORDEN – EN NY VISION

En redovisning av ett intervjuprojekt

Av Bengt Lindroth på uppdrag av Föreningen Norden

Februari 2008

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	1
1. BEGREPPET NORDEN	4
1.1 ...Norden som geografisk bestämning.....	4
1.2 ...och Norden som idé eller identitetsregion.....	5
1.3 ...eller Norden som allt mer regionaliserat.....	6
1.4 ...och ett Norden där vi umgås mer på engelska eller via tolk.....	7
2. SAMARBETET I HELA NORDEUROPA OM TIO ÅR	8
3. NORDEN ÄR ALLT FÖR KLENT POLITISKT	9
3.1 ...trots att omvärlden betraktar oss som en enhet.....	10
4. NÅGRA NYA UTMANINGAR FÖR NORDEN	12
4.1 En ny nordisk säkerhetspolitik...och en ny långsiktig biståndspolitik.....	12
4.2 Miljö- och klimatpolitiken.....	13
4.3 Arbetsmarknad, sociala reformer och "den nordiska modellen".....	13
4.3.1 ...mer nordiskt tankutbyte behövs.....	14
4.3.2 Begreppet "den nordiska modellen" har laddningar.....	15
4.3.3 ...och så ett nordiskt misslyckande: integrationsfrågorna.....	15
4.4 Näringsliv, globalisering och tillväxt...Norden går framåt.....	16
4.5 Mediehusen i Norden blir gudföräldrar.....	17
4.6 Universitet, forskning och utbildning = tradition + önskad förnyelse.....	17
4.7 Kulturen är Nordens kärnverksamhet.....	18
5. SUMMERING: NORDEN SOM "SOFT POWER"	19
5.1 En ny "politisk möjlighetsstruktur".....	20
5.2 Behovet av en nordisk offentlighet.....	21
6. FÖRENINGEN NORDENS ROLL	22
6.1. Påtryckare.....	22
6.2 Informatör/sammanlänkare/ www.norden.norden	23
6.3 Folkrörelse och serviceorganisation.....	23
6.4 Till sist: några noteringar och varningstecken apropå Föreningen Norden.....	23
Bilaga 1: Förteckning över de personer som intervjuades	26

INLEDNING

Kampen idag står mellan att förklara varför det geografiska närområdet är viktigare än (charter-)Thailand, Kurdistan, Grekland etc och "globaliseringstugget". Det är här vi lever oavsett var vi kommer ifrån och högst troligt är det här vi kommer att dö.

Litteraturvetaren Ebba Witt-
Brattström i e-postkontakt

Det finns en besvikelse över trögheten i Bryssel. Dialogen inom det utvidgade EU är inte så intressant på våra områden.

Janerik Larsson, Svenskt Näringsliv

Norden behövs. Norden har hamnat i ett nytt läge. Samarbetet mellan oss i Norden blir bara viktigare, men våra politiker törs eller förmår inte göra offensiv och koncentrerad politik av detta faktum. Det är sorgligt. Kanske trodde vi svenskar att alla visioner kring "det nordiska" skulle dö av ålderdom och näringsbrist efter inträdet i EU. Efter kalla krigets slut. Istället skulle det större Europa fylla vår politiska vardag eller vårt samhällsliv. Kanske globaliseringen skulle överskugga precis allting. De prognoserna har inte besannats. Norden och Nordeuropas regioner har tvärtom nya möjligheter. Missa dem inte.

Det sammanfattande slagordet kunde vara "Norden som soft power", för att använda sig av en term på det slags svengelska som hör den globaliserade världen till.

Detta är ett sätt att snabbt redovisa mönstren i de intervjuer jag för Föreningen Nordens räkning gjort med ett tjugotal personer verksamma på framträdande platser i svenskt kultur-, medie- och samhällsliv. (*Förteckning över de personer som intervjuats framgår av bilaga 1*). Urvalet har gjorts på tämligen lösa eller journalistiska grunder, dvs jag har valt personer jag förmodat komma i kontakt med nordiska frågor i sin professionella gärning eller haft anledning att nån gång fundera över meningen med vardagssamarbete grannländer emellan. I stort sett alla jag närmade mig ställde upp. Jag har också övertagit ett par intervjuer gjorda för ett liknande men oavslutat projekt. Jag har undvikit aktiva politiker, med undantag av två som finns med snarare som kunskapare i vissa sakfrågor (*Anders Wijkman och Mauricio Rojas*). Personer som under längre tid gjort sig kända som offentliga debattörer eller tänkare kring övergripande frågor om just Norden har jag inte heller kontaktat (*undantag Pertti Joenniemi*). I huvudsak är det invånare i Sverige jag talat med, också om flera av dem har bakgrund i eller varit verksamma också andra länder. Jag har spanat efter de ibland ofärdiga men nyfikna, försiktiga, trevande och eftertänksamma reflektionerna kring grannlandssamarbete hos folk med överblick.

Lika uppmuntrande som det varit att ta del av välviljan gentemot "det nordiska" hos alla jag intervjuat eller kontaktat - en attityd som ju också motsvaras av idel opinionsmätningar bland Nordens invånare - lika betänksam blir man inför den brist på konkreta gestaltningar av Det Nya Norden eller Det Nya Nordeuropa alla ser omkring sig. Visst, sin framtid kan ingen spå, men med tanke på de förhoppningar kring "det nordiska" som så många insiktsfulla män och kvinnor hyser borde fler idéer

om eller tydliga visioner kring det nya Norden synas vid horisonten. Något fattas. Något viktigt och akut.

Förhoppningen är att Föreningen Norden, via den här lilla rapporten, får hjälp att rita just den skiss till det framtida Norden-projekt som så många efterlyser. I avsnitt 7 (sid 18) redovisas – som en sammanfattning av intervjuerna – några tankar kring Föreningen Nordens framtida roll.

Stockholm 3 januari 2008
Bengt Lindroth

1. BEGREPPET NORDEN

Bland de intervjuade urskiljs två resonemang om hur "Norden" skall bestämmas: ett geografisk eller kulturgeografiskt och ett där "Norden" mer blir en idé eller civilisationstanke. Ett tredje mönster handlar om att understryka det allt mer regionaliserade Norden.

1.1 ...Norden som geografisk bestämning

De flesta lutar åt att begreppet "Norden" fortsatt bara bör avse de fem klassiska nordiska länderna plus de självstyrande områdena. Att utan vidare inkludera t ex de tre baltiska länderna vore inte meningsfullt. Vilket förstås inte utesluter samverkan mer *ad hoc* eller inom olika nätverk och sakområden.

Ett stort problem är t ex när Nordiska ministerrådet utvidgar samarbetet till Baltikum. Det är dumt tänkt att inlemma de baltiska länderna permanent, på samma villkor i stort sett. Tendenserna finns. Varför ska då inte Polen vara med? De grundläggande poängerna med det nordiska samarbetet, en delvis gemensam kultur, en gemensam historia osv går förlorade. Det blir någonting annat helt enkelt. Det goda blir det bästas fiende.

Olle Josephson, Språkrådet

Att inkludera Baltikum? Nej, det liknar lite frågan om Turkiets förhållande till EU. Även om det finns en och annan historisk koppling så finns det ingen riktig känsla för det...

Mauricio Rojas, riksdagsman, fp

Nej, hos oss talar vi talar bara om de fem nordiska länderna. Baltikum är fortfarande en anin exotiskt.

Hans Dalborg, Nordea

Baltikum? Det kan vi väl ta lugnare på. De är ju ibland sinsemellan oeniga. Ibland är de med. Ibland handlar det om Östersjön. Ett slags variabel geometri. Låt dem utvecklas på sitt vis. Så tänk hellre det gamla Norden, för att göra det lite mer hanterligt.

Olof Peterson, statsvetare

Jag menar att den kulturella identiteten inom Norden är så stark, att den måste behållas. Baltikum och Östersjön osv får dras in via olika nätverk... det gamla Nordenbegreppet får inte urvattnas.

Sture Nordh, TCO-ordf.

Finland har ingått i den nordiska gemenskapen trots att det finska Finland är ett 'östland' på många vis. Hur det nya Norden ska definieras? Tjaa...Baltikum kan väl ingå i diverseallianser, men kärnområdena bör bestå.

Tiina Rosenberg, genusforskare

De som tydligt förespråkar ett Norden-begrepp som omfattar också Baltikum hör hemma inom kulturområdet:

Baltikum skall inte bara adjungeras i det nordiska samarbetet utan inlemmas. Till skillnad från grannländerna Polen eller Tyskland. Vi har trots allt stark värdegemenskap inom kultur- och musikområdena.

Björn Stålné, Rikskonsert

En sak till ...Baltikum skall in i NORDEN-begreppet.

Ebba Witt-Brattström, litteraturvetare

Flera av de intervjuade har inga klarare funderingar kring det geografiska/kulturgeografiska Norden-begreppet:

Baltikum? Här får du nog fast mig med den frågan. Jag har inte reflekterat över att vi inte inbjudit dem till våra (nordiska) nätverk.

Katri Linna, Diskrimineringsombudsman

Baltikum? Har jag inte tänkt på. Utifrån miljöpolitikens område har det blivit svårare sedan östländerna kom med (i EU)... de är emot lagstiftning, anser sig ligga långt efter och ha rätt till samma utveckling som vi i väst. Men om de klassiska nordiska länderna blev mer eniga och drev på skulle det betyda väldigt mycket.

Anders Wijkman, Europaparlamentariker, kd

1.2 ...och Norden som idé eller identitetsregion

Flera intervjuade snuddade vid Norden som en ofta svårdefinierad mentalitets- eller kulturgemenskap, kanske historiskt eller samhälleligt grundad, som motiv för allt fortsatt tal om Norden som ett sammanhållet begrepp. Norden är alltså en egen "identitetsregion", för att låna en term från etnologen Orvar Löfgren. Inte minst gentemot omvärlden. I en tid när EU, internationalisering och globalisering dominerar debatt och dagordning kan det Norden-begreppet rent av få ökad betydelse:

Begreppet 'nordisk' har en verklig tyngd. Det är ett sätt att definiera sig som europé utan att vara det hundra procentigt. Man definierar ett slags utanförskap gentemot det kontinentala europeiska som ändå är europeiskt.

Mauricio Rojas, riksdagsledamot, fp

Vi anser fortfarande att det är lättare att fusionera med länder som har samma rättsuppfattning som vi, som menar detsamma om vad som är vackert och fult, socialt acceptabelt och oacceptabelt. I botten handlar det nog om lutheransk kristendom och kyrka osv.

Hans Dalborg, Nordea

Vi är alla något slags socialdemokrater i grunden. Vi har alla en idé om att man ska agera juste. Vi är protestanter när vi kommer ut internationellt. Vi löser gärna problem på ett förnuftsbaserat sätt.

Tomas Ries, Utrikespolitiska Institutet

Några framförde dock samtidigt tvivel på att detta slags värde- eller identitetsgemenskap i sig själv räcker för att bära eller förnya det nordiska samarbetet.

Vi litar inte längre på att det är själva tanken på det nordiska, identiteten som bär, utan det måste vara en handling, en aktör... man betonar mer och mer aktörskap istället för identitet. Samma utveckling inom EU. EU måste visa att man är en aktör i den globala utvecklingen.

Pertti Joenniemi, forskare internationell politik

Samhällslivets rum (i Norden ...förändras i denna den globala närhetens tid... vi går från en djup gemenskap... till en 'gemenskap light', där vi ofta inte ens vet vad vi delar med varandra. Men känslan finns där.

Mauricio Rojas, riksdagsledamot, fp

1.3 ...eller Norden som allt mer regionaliserat

Många underströk regiontänkandets ökade betydelse. Det dagliga folkliga umgänget/arbetsvandringarna och flyttningarna över Öresund, inom Barentsregionen, kring Tornedalen, i Barentsregionen, över svensk-norska gränsen antyds allt mer som framtiden för "det nordiska". Nordiskt samarbete, inte minst för Sveriges del, lär allt oftare handla om bilaterala frågor (över Öresund, kring Torne älv mm), vilket på sikt påverkar själva Norden-begreppet. I olika delar av det utspridda Norden uppstår regionala former av "vardagsnordism" som kan te sig ganska skiljaktiga. Detta är något nytt.

Jag var i Nordtyskland nyligen...satt på ett tåg på väg mot Rügen... tanken slog mig: det blir ju regioner av alltihop. En sådan utredning vore något, till skillnad från Mats Svegfors Ansvarsutredning (om Sveriges administrativa indelning). De gamla nationsgränserna försvinner, folk pendlar över dem, kulturgeograferna får rätt med sina centralortsteorier. De låg till grund för kommunsammanslagningarna. Så kan det bli också i en nordisk framtid...det är spännande.

Olof Peterson, statsvetare

Utnyttjar vi verkligen eller tar vi till vara alla dem som vardagspendlar mellan de nordiska länderna idag? Det borde vi fråga oss. Hur ska man få dem att bli bärare av det 'samnordiska'? Det nordiska samarbetet idag är en bred folklig rörelse utan någon som helst officiell status.

Olle Josephson, Språkrådet

Det kommer att uppstå nya säkerhetsproblem som har nordiska förtecken och vi upptäcker att vi har gemensamma intressen. Kartan ritas om. Det handlar t ex mer om Östersjön eller Arktis.

Tomas Ries, Utrikespolitiska institutet

1.4 ...och ett Norden där vi umgås mer på engelska eller via tolk

I detta nyare Norden på 2000-talet, ofta i nätverkssamarbeten med folk på andra sidan Östersjön, uppe vid Barentshav eller mot Nordatlanten, blir engelskan oftare det självklara hjälp- och umgängesspråket. Också med tanke på att allt fler av Nordens invånare har rötter i andra kulturer. Ingen av de intervjuade vill egentligen bromsa den utvecklingen. Den ses som ett faktum:

Jag förstår att det drar mot engelska. Här får vi acceptera utvecklingen, också om det är djupt tragiskt.

Karl-Petter Thorwaldsson, IF Metall, ordf. i ABF

Engelskan? Man ska inte utkämpa strider man vet man förlorar.

Mauricio Rojas, riksdagsledamot, fp

Vi försöker prata något slags skandinaviska. Men ibland tar vi till engelskan... det finns ingen särskild förpliktelse att man bör anstränga sig för att förstå danska. Det märker man ju på mötena.

Elin Rosenberg, Sveriges Förenade Studentkårer

Att använda engelska som hjälpspråk är en sak, men skandinaver måste vara öppnare för att föra mer möten på svenska eller skandinaviska OCH engelska. Samtidigt kunde vi ge mer plats för tolkning, t ex för finnarnas skull... vi i Sverige (och Norden i övrigt) har ingen vidare tolknings- och översättarkultur. Där borde vi lära av Finland.

Olle Josephson, Språkrådet

En och annan varnar dock för vissa risker på sikt, i synnerhet vid universitet och högskolor:

Också mina barn talar den där standardiserade engelskan. Och visst förstår jag att det finns ett lingua franca. Men på sikt kan det leda till kulturell utarmning om engelskan eller den amerikanska engelskan bildar hegemoni och det blir svårt att få tag i annan litteratur än från amerikanska universitetsförlag.

Tiina Rosenberg, genusforskare

Det för lätt att halka in på engelska i akademiska sammanhang. Vid första terminen borde man läsa på svenska eller nordiska språk då det gäller statsvetenskaperna och engelskan komma först i andra terminen... Den nordiska komuniteten inom min disciplin faller sönder.

Olof Peterson, statsvetare

2. SAMARBETET I HELA NORDEUROPA OM TIO ÅR

Önskan om ett framtida och förnyat Norden måste naturligtvis ses i relation till vad man tror om utvecklingen i stort. I Europa i allmänhet och i Nordeuropa i synnerhet. Vilka besluts- och maktstrukturer blir då bestämmande de närmaste tio åren? Bland de intervjuade som vidrört frågan finns enighet om att förhållandet mellan EU och Ryssland, eller mellan Ryssland och väst, blir avgörande för i vilken grad Norden kan uppträda mer som "block" eller "egen nivå" inom EU eller i det europeiska samarbetet, eventuellt i tillfälliga allianser med Baltikum eller andra nordeuropeiska regioner (Kola-halvön, St. Petersburg-området, Vitryssland osv). Ett perspektiv de nordiska regeringarna hittills helst blundat för eller aktivt undvikit. Alla sådana alternativ är dock avhängiga av hur det går med EU:s officiella grannskapspolitik (ENP, European Neighbour Policy). Ryssland har för dagen inget förnyat samarbetsavtal med EU och deltar inte i ENP. Vilket betyder att de pengar som EU erbjuder inte kan användas för utvecklings- eller regionprojekt som inkluderar just Ryssland. Detta skiljer Nordeuropa från Medelhavsregionen eller Centraleuropa, där EU och inte minst Frankrike under president Sarkozy vill se ett slags stor-regionalisering av hela Europa. Men Nordeuropa riskerar alltså att hamna utanför. Intervjun med Pertti Joenniemi handlade mycket om de här frågorna. Han har specialstuderat just dem:

Fråga: *Vilka blir samarbetsformerna i vår del av världen om tio-femton år?*

PJ: *Överlag ökar samarbetena, men utan någon större koordinering. Också om det vore önskvärt. Drivkraften blir spänningen och sambanden mellan det lokala och det globala. En viktig faktor för Norden blir Ryssland och dess framtida politik.*

F: *Landskapet förändras alltså?*

PJ: *Ja. Ryssland har inte varit vant vid gränsöverskridande samarbeten. Har fortfarande en nationalstatsmentalitet. Men med erfarenheterna från Kaliningrad, Östersjö- och Barentssamarbetena, olje- och energifrågorna, börjar man så småningom vänja sig också vid regionala samgåenden. Just för att förbindelserna varit så ansträngda till EU, tack vare Polen och de baltiska staterna, tror jag man vill satsa på Östersjön och Nordeuropa och regional utveckling i stort. Just här ser man i Ryssland en väg mot sin europeisering. St. Petersburg fungerar allt mer som en global hamn...trafiken i Östersjön ökar och detsamma sker i Barents-regionen. Norge och Ryssland intensifierar samarbetet där uppe. Finland kopplas in allt mer. Det här får betydelse för det politiska landskapet.*

F: *Nationalstatstänkandet i vår del av världen bleknar alltså bort?*

PJ: *Lite tudelat, eftersom våra gamla identiteter som nationalstater utmanas både av regionalisering eller lokalisering och av globaliseringen. Då finns en tendens att vilja försvara de nationalstatliga identiteterna, att hålla fast vid dem. Det är lite problematiskt i alla de nordiska länderna, men speciellt har vi sett det i Danmark... den försvarsreaktionen gör att det nordiska samarbetet kommer i kläm, mellan europeiseringen och det nationalstatliga. Staten/ministerierna vill inte skjuta över mer verklig makt åt det regionala när man samtidigt flyttat över inflytande åt Bryssel. Därför kommer det nordiska i kläm.*

F: Men fortfarande blomstrar ju den nordiska retoriken?

PJ: Ja, retoriken finns kvar. Men du ser tendensen. Tydligast i Danmark. Det nordiska är inte mycket mer än retorik.

F: Blir slutsatsen alltså att politikerna egentligen inte bryr sig på allvar om det nordiska eller nordeuropeiskt regionala samarbetet, trots allt högtidstalande?

PJ: Jag tror det är rätt. Politikerna vill inte delegera på de här punkterna, när man samtidigt är tvungna att delegera till det europeiska och till EU.

F: Anser du att det behövs några annorlunda eller reformerade politiska beslutsstrukturer i Norden?

PJ: Nej, strukturerna är väl i stort sett på plats... men den politiska viljan för att ta itu med sakerna fattas. Just nu vill man inte skrida framåt på det nordiska området. Det är min uppfattning... även om man gör ganska bra ifrån sig när det gäller att t ex inkorporera de baltiska länderna i vissa sammanhang eftersom man i Norden har mer pengar att fördela.

F: Men helt avgörande för framtiden är alltså Ryssland?

PJ: Ja, just det. Vilket bör ses mot min mer allmänna tes om hur Nordeuropa arrangeras i framtiden mot bakgrund av den regionalisering av hela Europa som allmänt är på gång... och eftersom EU-kommissionen i första hand ser till ENP eller EU:s officiella grannskapsprogram riskerar vi att hamna utanför.

F: Vad kan vi göra åt det?

PJ: Fråga blir vad vi har för inflytande på den politik EU-kommissionen för då det gäller regionsarbeten och gränsöverskridande kontakter.

F: Kan det inte vara en uppgift för opinionsbildare att lyfta fram detta? Att påverka våra politiker så att de tar initiativ i den riktningen?

PJ: Visst. I synnerhet som vi kan peka på att vi i Nordeuropa är den regionaliserade del av kontinenten som ändå är ganska fri från problem. Vi har lite bråk om gasrör i Östersjön förstås, men det är inget stort.

3. NORDEN ÄR ALLT FÖR KLENT POLITISKT

Pertti Joenniemi's framtidsscenario utgår alltså ifrån att det idag, trots den svallande nordiska retoriken, finns en ovilja på regeringshåll eller bland ledande politiker att överlåta mer makt eller verkligt inflytande åt "den nordiska nivån" eller åt gränsöverskridande regionala institutioner i Norden eller Nordeuropa. Denna "negativa" bild av svenska eller nordiska politiker återkommer bland flera av de intervjuade. Misstron riktas ibland mot existerande institutioner som Nordiska ministerrådet och Nordiska rådet. Flera av de intervjuade anar, liksom Pertti Joenniemi, att samarbete över gränserna framöver bäst drivs via fler och fastare

nätverk inom olika fält, också för att lyfta fram frågor politiskt. Dagens nordiska och svenska politiker saknar dock engagemang för det nordiska. Några av de intervjuade tycker sig dessutom se att politikerna stundom ger prov på ren okunnighet om förhållandena i grannländer eller närområden.

Jag deltog i ett seminarium med ledande nordiska politiker, ministrar, på det sociala fältet i Norden. Kunskaperna var chockerande dåliga om det nordiska, med undantag av Esko Aho. De visste alldeles för lite om varandra.

Joakim Palme, Institutet för framtidsstudier

Min nordiska önskelista? Herregud, det finns tusen saker. Jag har en syster som jobbat i Sverige och bor i Danmark. Vilket trassel. Pensioner kan inte flyttas hur som helst. Vi har mycket, mycket långt kvar på integrationen... på den politiska nivån borde mycket mer göras och politikerna jobba mer på gemensam basis. Varför är det t ex bara i Berlin vi har gemensam ambassadbyggnad? Politikerna tar inte det ansvar de borde ta.

Erik Månsson, Bonnier-koncernen

Nordiska ministerrådet och Nordiska rådet är bara rester av nostalgi. erinrar idag mest om projekt som misslyckats. Kanske borde det återskapas, men jag vet inte hur. Kanske i form av ännu fastare samarbeten på olika fält... universiteten emellan osv... men MNR och NR kanske snarare döljer mer än det uppmuntrar.

Mauricio Rojas, riksdagsledamot, fp

Strukturen med Nordiska rådet är inte lösningen. Samarbetet i framtiden måste ta sig nya organisatoriska former. Det här med nätverkssamarbetena är tidens melodi. Fastare strukturer för att knyta ihop de här olika nätverken för olika politiska initiativ kan kanske behövas i framtiden.

Jan Erik Larsson, Svenskt Näringsliv

Min känsla är att den nordiska politiska viljan är väldigt personberoende. Statsministrarna tävlar med varandra, verkar det. Viss slapphet finns också. Frågorna det handlar om tas inte på allvar. Det är glassigare att synas på den europeiska scenen... här markerar man snarare den egna, självständiga uppfattningen. Inte minst när man kommer hem. Det är för mycket jakt på partipolitiska pluspoäng ... Men i själva verket är det med hjälp av den nordiska scenen vi kan åstadkomma resultat. Sådan som är viktigare för människorna... Integrationen i gränsområdena paras med en fullständig oförmåga att ta itu med de problem som hindrar en fullständig nordisk gemenskap... det är genant.

Sture Nordh, TCO

3.1 ...trots att omvärlden betraktar oss som en enhet

Till bilden av det kläna nordiska politiska samarbetet, kanske bristen på verklig vilja, hör också uppfattningen bland de intervjuade att resten av Europa eller världen gärna ser oss som en enhet. Där görs ingen skillnad på de skandinaviska eller nordiska länderna. Många av de intervjuade anser det vara en stor brist om vi nordbor i framtiden inte vågar utgå ifrån detta faktum. Här finns en kvalitet och *good will* som det är slöseri att inte utnyttja. Det gäller i hög grad på de kulturella områdena:

Politiskt har det bara blivit viktigare och viktigare att gå samman mot Bryssel. Också om 'the nordic sound' och 'the nordic light' inom populärkulturen kanske inte finns på samma sätt som för tjugo-trettio år sedan. Men hela populärkulturen internationaliseras ju. Då borde vi anstränga oss mer för att skapa ett rationellt nordiskt samarbete. Inte minst för att uppträda gemensamt utåt.

Roger Wallis, verksam i musikbranschen m m

Inte ens dansk film som är så framgångsrik går hem riktigt under eget namn. Det uppfattas som skandinavisk film, eller från Norden. Vi samarbetar på de internationella festivalerna, i Berlin och Cannes. Vi har ett gemensamt varumärke: Scandinavian Films.

Cissi Elvin, Filminstitutet

De nordiska politiska institutionerna, som MNR, står kanske för långt ifrån verkligheten för att bli effektfulla... ett mer gemensamt agerande ute i Europa skulle stärka oss.

Hans Dalborg, Nordea

Återigen, jag tror att om Norden blev mer enigt och drev på så skulle det betyda väldigt mycket på miljöområdet... Norden skulle kunna bli inspirator... i Europaparlamentet finns inte särskilt mycket ländersamarbete.

Anders Wijkman, europaparlamentariker, kd

Flera påpekar fördelarna med att vi i Norden består av just små länder. Att vi därför utgör ett exempel som skiljer oss från de större staterna i Europa. Något vi måste våga framhäva bättre. Just häri ligger Nordens styrka:

Det har jag lärt mig i Östeuropa, att de är ibland rädda för utländska investeringar. Men man gör en skillnad på Norden och övriga Europa, speciellt om de kommer från Tyskland. Vi är länder som inte är så aggressiva. Vi förstår Baltikum och de små östeuropeiska länderna bättre... vi kan enklare tänka i de lite mindre skalorna.

Erik Månsson, Bonnier-koncernen

Vi ska visa upp oss i resten av Europa, för att hjälpa till med de utmaningar vi alla står inför. Ålderspyramiden t ex. Jag tror att vi länge haft en kvardröjande sned självbild i Sverige och Norden, om att vi varit för dåliga på att anpassa oss till verkligheten under 1990-talet. De nordiska länderna är moderna. I själva verket tycker jag vi varit förändringsbenägna. Vi har varit bättre på det än övriga Europa. Delvis för att vi är små länder... Vi borde visa upp mer av de nordiska erfarenheterna i Europa.

Joakim Palme, Institutet för framtidsstudier

4. NÅGRA NYA UTMANINGAR FÖR NORDEN

Alla dessa generella argument för ett Norden där vi samarbetar tätare och uppträder mer gemensamt kan få särskild tyngd på en rad områden.

4.1 En ny nordisk säkerhetspolitik...och en ny långsiktig biståndspolitik

Under kalla kriget låg det nordiska säkerhetspolitiska mönstret fast. Efter Sovjetunionens fall sprack det. De nordiska staterna började titta åt lite olika håll. Ovisshet härskade om vad t ex Natoalliansen eller EU:s utvidgning och utveckling medförde. Ryssland ansågs försvagat, militärt och ekonomiskt. År 2008 börjar vi dock se konturerna av en ny och mer tvingande långsiktig utveckling i Nordeuropa. Olje- och gasfyndigheterna gör de arktiska haven och Östersjön allt viktigare. De är ofta kopplade till miljö- och klimatfrågorna. Rysslands ekonomiska frammarsch och politiska omorientering under Vladimir Putin får akuta konsekvenser. Behovet ökar av en samlad EU-utrikespolitik. Kravet på de nordiska länderna att delta i internationella fredsbevarande eller fredsframkallande insatser stegras, i EU:s, Natos eller FN:s regi eller i andra sammanhang. Samtidigt som Nordens traditionella militära vapenmakter fördyras och omstruktureras. Koordineringen och framtidsplanerandet mellan de svenska, norska och finländska försvarsmakterna är redan mycket långtgående. Alla de här omständigheterna bara understryker nyttan av det samnordiska. Dags alltså för en omorientering. Tillbaka till det nordiska. Kanske i mer långtgående former än någonsin förr.

Många av de här motiven gäller också på biståndsområdet eller vid katastrofhjälp och andra aktioner för fred, stabilitet och fattig- eller sjukdomsbekämpning runt om i världen. På de områdena finns också åtskillig idealitet, inte minst ungdomlig, som kan fångas upp på samnordiskt vis.

Vi har gemensamma traditioner då det gäller fredsbevarande uppgifter. Vi skickar ut vanliga medborgare, utbildade civila, vilket skapar en helt annan anda. Alla västländer gör inte så...Det har man sett internationellt. Vi lyckas skapa lokala kontakter med folk i högre grad, som gör att folk på platsen är mindre misstänksamma... På andra håll är man mer konfliktbaserade. Men idag har andra EU-medlemmar också börjat orientera sig åt vårt håll.

Tomas Ries, Utrikespolitiska Institutet

Inom det nordiska finns tankemässiga element vi inte lyfter fram eller tänkt igenom tillräckligt. Jag skrev om ´nordisk fred´ i senaste numret av Cooperation and Conflict. Om varför risken för krig mellan de nordiska länderna totalt försvunnit... här är den nordiska utvecklingen ett alternativ. Där skapades (med början under 1800-talet) en positiv gemensam identitet genom att låta hela säkerhetsbegreppet falla. Istället för att begreppet ´säkerhet´ var något som förenade oss, övertog det civila samhället (folkrörelser, organisationer, associationer, fria debattörer etc) diskussionen från staterna eller statseliterna... Mitt argument: det här är ett mönster som bättre kunde presenteras som en medveten strategi för hela Europa i framtiden... vi har ett intellektuellt och mentalt kapital som fortfarande kunde utnyttjas.

Pertti Joenniemi, säkerhetsforskare

Här på Utrikespolitiska institutet ser vi ett enormt intresse för tredje-världen-frågor. Samma i Finland och Norge. Här handlar det om att ta fasta på ett positivt intresse. Här finns energi.

Tomas Ries, Utrikespolitiska Institutet

Skälen för det nordiska kunde bli vara att man tog hjälp av en del folkrörelser. I Röda Korset (där AW varit chef) hade vi väldigt bra nordiskt samarbete. Vi byggde upp team tillsammans. Vi var inte inblandade på samma sätt som många andra länder i de konflikter eller problem det kunde handla om.

Anders Wijkman, europaparlamentariker, kd

4.2 Miljö- och klimatpolitiken

Något av samma förhoppningar vad gäller det samnordiska finns hos flera intervjuade i fråga om miljö- och klimatproblemen. Till skillnad från områden som direkt berör säkerhet, fred/konflikt eller bistånd ter sig dock de positiva tecknen mer avlägsna. Trots all god nordisk retorik och allt organiserat arbete runt t ex den förenade Östersjön förefaller vägen att nå resultat mycket lång. Kanske för att detta är problem vi själva, som nordbor, upplever i vår vardag. De är inte längre så abstrakta:

Det är märkligt att det inte är mer (miljö) debatt på nordisk nivå. Jag ser på EU-nivån hur relativt lite de nordiska länderna samarbetar...Jag tror att om Norden blev mer enigt och drev på så skulle det betyda väldigt mycket på miljöområdet...Skälet för det nordiska på miljö- och klimatområdet är att vi trots allt kommit en liten smula längre i synen på de frågorna än många nere på kontinenten...då det gäller de snabbt växande u-länderna finns s a s två dimensioner: antingen en 'hurra-vad-vi-är-bra'-inställning eller 'action för att skapa bättre samtal' om rättvisa i historien. Återigen, om Norden vore överens, kunde vi få en väldigt impact. Ett slags Marshall-plan är ju vad som behövs.

Anders Wijkman, europaparlamentariker, kd

En annan sak som är ganska nordisk är hur vi talar om miljöfrågor, också om vi inte alltid varit så bra som vi tror. Men vi månar gärna om de svagare i sådana här internationella sammanhang. En tanke vi vill bidra med. Det är intressant. Sådant föder nordiska projekt ute i världen.

Tomas Ries, Utrikespolitiska Institutet

Vi har en massa erfarenheter från Norden som är viktiga för arbetet ute i stora världerna. Vattenrening i Stockholm t ex kan vara nyttigt i utvecklingsländerna.

Joakim Palme, Institutet för framtidsstudier

4.3 Arbetsmarknad, sociala reformer och "den nordiska modellen"

Är det några områden där betydelsen av nordiskt utbyte internt och samlat framträdande utåt ansetts som självklar är det de som hänger samman med begreppet "den nordiska modellen": våra välfärdssystem, vår ordning på arbetsmarknaden, statens och kommunernas roll, vår förmåga att som små stater anpassa oss till nya konjunkturen, t ex ifråga om hållbarare pensionssystem, vår familjepolitik och förhållandet manligt kvinnligt. Allt är sådant vi ofta vill framhäva.

Och som omvärlden emellanåt visar stort intresse. Norden kan faktiskt framstå som ett alternativ.

Jag ser Norden ur ett feministiskt perspektiv som något vi kan missionera med ute i Europa...

Tiina Rosenberg, genusforskare

Då det gäller den nordiska modellen har vi haft gott rykte, men kanske ibland större inflytande än vad vår storlek motiverat. Ibland har vi fått kritik för detta.

Karl-Petter Thorwaldsson, IF Metall, ordf. I ABF

Uppfattas vi som ett block ute i Europa? Absolut. Ibland använder vi oss i fackliga sammanhang av detta. Andra gånger måste vi hejda oss, eftersom det kan irritera en del.

Sture Nordh, TCO

Jag känner mig ganska pragmatisk till detta med modeller. Det är viktigt att utnyttja de fördelar vi har då det gäller samhällssystem. Samtidigt finns faran att vi blir så förtjusta i den historiska bild vi har av vår samhällsmodell att vi inte inser at den kan stagnera.

Janerik Larsson, Svenskt Näringsliv

Det finns ingen färdig modell för export... men i en europeisk kontext anser jag att vi är mer förändringsbenägna än andra, också om jag deltog i en näringslivspanel nyligen där man inte ansåg det var tillräcklig. Tyskland och andra har också haft sina stora problem. Och så dåliga har vi inte varit i Sverige... vi försöker anpassa oss till 'de större förhållandena'.

Joakim Palme, Institutet för framtidsstudier

4.3.1 ...mer nordiskt tankutbyte behövs

Gemensamt för alla är rädslan för att vi inom Norden inte använder oss av varandras erfarenheter, utbyter tankar och öppnar oss för reformförslag som kanske redan tillämpats i grannländerna. Detta försummas ofta grovt av politikerna. Hellre plockar de, på sin svenska hemmaplan, russinen ur den nordiska kakan när det passar (ex.: finländsk skolpolitik, norsk familjepolitik, dansk flexicurity på arbetsmarknaden, finländsk kärnkraft) för att vinna partipolitisk poäng mot debattmotståndarna. Men något seriöst lärande och öppet nordiskt tankeflöde blir det sällan fråga om:

Den danska flexicurity-reformen är ett bra exempel. Den skedde i tre steg, där facken var indragna. Och den har pågått länge. Den svenska pensionsreformen är ett annat. Kanske var det så att vi bytte mer tankar förr. Men då var det mest svenska reformer som påverkade finländska och norska debatter; ATP, grundskolan, folkpensionen, familjepolitiken osv... på 1950- och 60-talen fungerade det utbytet. Sedan 90-talet har blickarna istället riktats mot Europa... nu upptäcker vi att vi har en del att förkovra oss i internt i Norden. Det är mer internordisk kommunikation det handlar om. Det börjar kanske vara lite väl senkommet.

Joakim Palme, Institutet för framtidsstudier

Jag blir så less på att på varje seminarium så hänvisas alltid till USA, då det gäller arbetsmarknad och social integration, trots att det är av de nordiska länderna vi kan lära oss. Flexicurity-debatten t ex. Föräldraförsäkringen är ett annat exempel. De norska erfarenheterna av att slå ihop socialförsäkringarna är ytterligare ett. Mer sådana fakta skall in i diskussionerna. Kraven på fler kvinnor i börsbolagens styrelser kom ifrån Norge. De frågor som den svenska Ansvarsutredningen tar itu med, om rikets förvaltning, har man redan verkställt i Danmark och problembeskrivningarna var i utgångsläget desamma som vi nu har i Sverige.

Sture Nordh, TCO

4.3.2 Begreppet "den nordiska modellen" har laddningar

Några av de intervjuade tycks mena att det inte går att bortse ifrån att begreppet "nordisk modell" har olika laddningar eller innebörder:

Ordet modell gillar jag inte. Samhälls- och socialvetare tenderar att lyfta fram detta med modeller. Jag gillar det inte... det handlar istället (apropå det nordiska) om känslor och konkreta erfarenheter som skall uppmärksammas.

Mauricio Rojas, riksdagsledamot, fp

Hos någon får talet om "modell" politiska övertoner:

Jag säger att vi har en nordisk modell. Men de varar inte för evigt. Starkast i Sverige med den socialdemokratiska traditionen. Svagast i Danmark. Nu vittrar den sönder. Den nordiska modellen kan inte vara borgerlig. Också om Finland, som ett mycket borgerligt land är något slags undantag. I Danmark värderas värdesystemen ner, också om det går bra ekonomiskt... men helt pessimistisk är jag inte. Hoppet finns kvar.

Tiina Rosenberg, genusforskare

4.3.3 ...och så ett nordiskt misslyckande: integrationsfrågorna

På ett område har Norden definitivt misslyckats med att hitta "en modell" eller "gemensamt språk". Det faktum att samhällena förändras av ökad invandring, inte minst den utomeuropeiska, har varit svårt för att hantera. Någon gemensam typiskt nordisk hållning har inte skapats då det gäller att integrera invandrare. Det är problematiskt, menar några:

Här hjälper oss inte vår nordiska tanketradition... Storbritannien och Irland har i viss mån lyckats. I Kanada finns också exempel att titta närmare på... vi borde kanske också titta mer på USA... problemet hos oss är att vi inte verkar tänk något nytt. Vi skall alltid hitta system som håller i alla väder, vilket blir ett problem i längden.

Joakim Palme, Institutet för framtidsstudier

Varför skall Norden samarbeta på det här området? Det kan man fråga sig. Jag brukar säga att min närmaste chef är Europarådet. Därifrån kommer uppdraget...

Likheterna mellan t ex Holland och Sverige är större än mellan Sverige och Finland vad gäller folkmängd och antal invandrare. Och vår förebild (på integrationsområdet) finns i Storbritannien. Många frågor skiljer oss åt i Norden. Sverige, Norge och Finland har samerna. Danmark har grönländarna. Sverige och

Finland har romerna. Många frågor motiverar alltså inte ett brett nordiskt samarbete om vi skall gå på djupet... vilket inte hindrar att vi har vissa gemensamma synsätt ibland, t ex då det gäller fackets roll.

Arbetsmarknaden fungerar mer likartat än i resten av Europa. Och vi har lättare att ta del av varandras rättsliga dokument, domar och regelverk osv... av språkliga skäl. ... men jag tycker nog att t ex Sverige och Danmark borde utbyta mer erfarenheter av vad som gått bra eller dåligt i integrationspolitiken. Det verkar inte ske så mycket.

Katri Linna, Diskrimineringsombudsman

Det är svårt att vinna inträde i det nordiska. Alla från andra håll kan berätta om hur främmande det är. De nordiska identiteterna är trots allt mycket etniskt präglade.

Mauricio Rojas, riksdagsledamot, fp

4.4 Näringsliv, globalisering och tillväxt...Norden går framåt

Nordens samhällsekonomier och näringsliv är idag mer integrerade än någonsin förr. Handeln, företagsfusionerna och arbetsvandringarna över gränserna bara tilltar. Också Baltikum och öriga Östersjöområdet dras in. T ex blev Baltikums finans- och bankvärld inte dominerad av Tyskland som många gissade i början av 90-talet. Swedbank och SEB har istället de största marknadsandelarna. Samma är förhållandet för nordiska företag och koncerner inom en rad andra branscher: livsmedels- och dagligvaruhandeln, telekom osv. I praktiken ser många Norden (ibland inklusive Baltikum) som ett slags hemmamarknad och gemensam tillväxtregion, också om många gränshinder ännu existerar. Politikerna borde dra mer långtgående slutsatser av detta, menar några av de tillfrågade:

Näringslivet tillämpar en praktisk nordism. Vi pekar på att det går mot det nordiska i en tid när många andra famlar...Ambitionen för Nordea har inte varit någon romantisk skandinavism. Vi ville tjäna pengar...skalfördelar osv...vi anser fortfarande att det är lättare att fusionera med länder som har samma rättsuppfattning m m...

I Danmark blev det lite annorlunda. Där orienterar de sig mer mot kontinenten. Vi ser Norden som en regional del av Europa. Vi är tillräckligt lika för att passa ihop, men olika nog för att lära av varandra, många nog i Norden för att bilda en marknad. Tyskland eller Frankrike är inget för oss.

Kulturskillnaderna är för stora. Min och andras tro är att vår röst blir starkare och kraftfullare. Men risken finns att vi fastnar i den destruktiva, byråkratiska kvarnen om inte klåfingrigheten i t ex Bryssel konfronteras. Då måste våra nordiska politiker hålla ihop.

Hans Dalborg, Nordea

En iakttagelse. Vid tiden för folkomröstningarna om EU 1994 var jag infochef i dåvarande SAF, Arbetsgivarförbundet. Då hade vi haft ett mycket fast nordiskt samarbete. ... Sedan sysslade jag med annat för att 2005 återkomma till liknande uppgifter i Svenskt Näringsliv. Då fann jag att den nordiska samverkan hade upphört mer eller mindre. Nu har vi satt igång ett nytt samarbete och den nordiska dialogen är nyttig. Nordiska exempel behövs.

Svårare att vinna trovärdighet med länder långt borta. Vi har gjort flera nordiska utspel de senaste åren...häromdan handlade det om energipolitiken i Norden i en skrivelse till statsministrarna ... vi har gjort gemensamma lanseringar i Bryssel. Våra organisationer i Norden är ganska lika. Nere i Europa sitter vi ibland i samtal med små och tämligen betydelselösa organisationer, utan särskild relevans i hemländerna. I Norden är vi stöttepelare i samhällsbygget.

Jan Erik Larsson, Svenskt Näringsliv

4.5 Mediehusen i Norden blir gudföräldrar

De stora mediehusen som Bonniers i Sverige, Schibsted i Norge och Sanoma i Finland, är också exempel på hur Norden mer och mer blivit en enda hemmamarknad. Men också hur nordisk företagsamhet kunnat uppträda som något av publicistiska eller ideologiska uppfostrare i grannländerna i Baltikum, där de idag har betydande ägarintressen i centrala och inflytelserika medier. Norden intar ett slags gudfarsroll:

Jag menar att det är en lycka för de baltiska länderna och Polen att de nordiska länderna finns där. De står för en mediasyn som skiljer ut sig från övriga Europa: för yttrandefrihet, för framväxt av ett demokratiskt samhälle. Vi har inga politiska avsikter med vårt ägande. Vi har inga kulturimperialistiska traditioner. De kulturella skillnaderna är inte större än att de kan besegras. Popcornen står på samma hylla i bensinmacken i Lettland som i Sverige.

Erik Månsson, Bonnier-koncernen

När jag arbetade på ICA-förlaget, som sedan blev Forma, hjälpte vi Baltikum med bl a veckotidningar. De arbetade ju under totalt andra villkor. Men de jobbade snabbt upp sig. Här förekom annonsörer som krävde att hela tidningen skulle se ut som deras annons. Vi fick verkligen börja från scratch. Intressant.

Cissi Elvin, Filminstitutet

4.6 Universitet, forskning och utbildning = tradition + önskad förnyelse

Emellanåt nämns universitet och högskolor eller forskningsinstitutioner som särskilt lämpade för samarbeten och samprojekt, kontaktverksamheter och erfarenhetsutbyten på nordisk nivå. Någon menar att det samarbetet utmärkt väl kan rymma också Baltikum:

Alla akademiska professioner tycks ha någon form av nordiska nätverk att knyta an till. Mest inom humaniora, samhälls- och beteendevetenskaper. Men också naturvetare. Också de nordiska universitetsadministrationerna arrangerar kompetensumgängen, specialistseminarier osv ... skillnaderna mellan de nordiska universitetsmiljöerna är inte så stora att de är obegripliga ...att ställa sig upp i ett nordiskt sammanhang är inte lika hemskt som att tala i större internationella sammanhang.

Leif Lindfors, universitetsdirektör, Stockholms univ.

Det är viktigt att bygga en infrastruktur runt Östersjön. Redan idag är samarbetet mellan universiteten omfattande, men det återstår mycket ... Norden bör allmänt sett spela rollen av motor i den Nordeuropeiska regionen.

Mats Hellström, f d politiker, ambassadör, landshövding

Vad gäller forsknings- och utbildningssatsningar borde det bli bättre utväxling inom det nordiska samarbetet. Det borde öka. Det europeiska forskningssamarbetet är mer dynamiskt.

Joakim Palme, Institutet för framtidsstudier

Men det finns kanske hinder för utvecklingen på de här områdena. Ett handlar om generationsskillnader, åtminstone inom vissa ämnesområden:

Norden är inte så intressant. Du åker till Norge för att sommarjobba, men tar utbytesterminer på andra håll... jag kan hålla med om att okunskapen om det nordiska är ganska stor. De senaste åren har vi (inom studentkåren) inte riktigt vetat vad vi skal samarbeta om. Men vi börjar hitta gemensamma idéer. Sverige lanserade 'årets studentstad', som de andra tog till sig. Generellt sett mindre nordiskt utbyte än förr, även om medicinare och teknologer och en del studentnationer på vissa orter haft traditionellt utbyte.

Elin Rosenberg, Sverige Förenad Studentkårer

Återväxten är hotad. Vi äldre söker den nordiska kretsen, t ex vid tillsättningar och sakkunnigutlåtanden. Det pågår många nordiska projekt (inom statsvetenskapen), bl a om den offentliga sektorns omvandling. Men jag undrar om det kommer att vara så också om tio år. De ungas tvekan inför de nordiska språken, plus kraven på internationell publicering gör det allt mer onaturlig. Borde inte den ökade vardagsnordismen och de öppnare gränserna öka kravet på att också samhälls- och statsvetare arbetade mer med nordiska ämnen? Jovisst. Norden är ju egentligen den perfekta regionen för jämförelser, för här finns både likhet och variation. Men tyvärr ser det inte ut att bli så.

Olof Peterson, statsvetare

4.7 Kulturen är Nordens kärnverksamhet

Kulturen tycks förbli den sfär inom det nordiska samarbetet som ideologiskt anses mest självklart etablerad. Det hindrar inte att alla som haft åsikter i ämnet menar att utbytet kunde utvecklas mer. Någon nordisk hemmamarknad för konst och kultur kan man alltså inte tala om, trots att just de disciplinerna av många utnämns till något av kärnan i idén om Norden. Ett annat konstaterande: svenska och nordiska kulturinstitutioner har ofta gått in för att samverka med eller uppmuntra syskonverksamheter i Baltikum. Bok & Biblioteksmässan i Göteborg kan stå som symbol för det:

Nordiska Rådets litteraturpris har inte blivit någon storsuccé... Nästan alla på de större förlagen har träffat nordiska kollegor i olika sammanhang. Man vet vem som står för vad osv. Dessutom ser omvärlden ju ofta oss som en gemenskap, mer än vi själva gör. Titta bara på bokmässan i Frankfurt.

Peter Luthersson, förläggare Atlantis

På Rikskonserterna har vi utbyggda formella kontakter både i Norden och Baltikum, men de fungerar lite olika bilateralt. Först och främst Orkester Norden. Men ska jag som nordist värdera det nordiska – jag har också varit chef på Sveriges Radio – så är det mellan radiobolagen det verkligen funnit, på musiksidan i varje fall. Inom EBU (Europeiska radio- och tv-unionen) bildade vi alltid ett block. I övrigt har vi

Nordiska Rådets musikpris. Plus att Rikskonserter har några bilaterala projekt, plus några projekt på skolmusikområdet.

Egentligen borde det finnas mer... om unga musiker idag vill fara ut i världen, så är det söderut. Inte till Norge. Men det finns väl mängder av nordiska nätverk på musikens område? Visst. Men min erfarenhet säger att det räcker inte att skapa nätverk, som om de vore mål i sig själva. De måste ha djupare syften. De måste knytas ihop i praktiskt fungerande arbetsutbyten och umgängen.

Björn Stålne, Rikskonserter

Inom filmen finns ett verkligt nordiskt samarbete. Vi har faktiskt utökat det, i många led. Vi ser en poäng i att arbetsmarknaden för filmskapare blir större. Vi har redan sett exempel på det. Klas Härö i Finland arbetar i Sverige. Svensken Åke Sandberg i Danmark osv. Också Nordisk Film- och Tv-fond är med i det här. Vi tjänar mycket på att sätta upp en nordisk agenda, t ex då det gäller digitaliseringen av biograferna. Det nordiska blir viktigare samtidigt som EU blir viktigare, t ex då det gäller den europeiska filmen som hotad förhållande till den amerikanska.

Tidigare kan jag ha känt det som en plikt att samarbeta inom Norden. Det här är första gången jag verkligen vill det.

Cissi Elvin, Filminstitutet

Vi var med om att bygga upp den estniska nationella musikinstitutionen med ett övergripande ansvar å la Rikskonserter. Lettland har också en.

Björn Stålne, Rikskonserter

Egentligen borde det kulturella vara kittet i det nordiska samarbetet. Men det är ganska klent, trots allt.

Hans Dalborg, Nordea

5. SUMMERING: NORDEN SOM "SOFT POWER"

En förnyad eller vitaliserad vision om Norden kan beskrivas med ett av senare tids modeuttryck inom den internationella statsvetenskapen: *soft power*. Norden borde bli mer av en medveten *soft power* ute i Europa, bland utvecklingsländerna, i fredsarbetet, vad gäller miljö- och klimatfrågorna. Våga utöva makt. Våga utöva *soft power*.

Begreppet lanserades på 1990-talet av amerikanen Joseph Nye.Utförligt presenterad han sina teorier senast 2004 i boken *Soft Power*. I sin mer populariserade version går de ut på att stater eller andra politiska eller intressebaserade sammanslutningar hellre bör försöka utöva inflytande via ideologisk och kulturell påverkan än via öppen diplomati eller militär närvaro eller konfrontation. Den allmänna debatten kring Nyes idéer har visat att det sättet att betrakta den moderna världen öppnar vägen mot många spännande möjligheter.

Summan av svaren på intervjuerna inför den här rapporten pekar mot just *soft power* som en förträfflig strategi för det framtida och ambitiösa Norden. Ett självsäkert och samarbetande Norden som partner i ett allt mer regionaliserat Europa. Ett öppet och gränslöst Norden som strävar efter att anpassa sig till "de stora förhållandena" (Joakim Palme), men också har egna samlade erfarenheter att stolt vilja lära ut. Till närregionerna och till avlägsnare länder.

Allra helst borde förstås uttrycket *soft power* också finna en god motsvarighet på de nordiska språken.

Men den nya strategin kräver omställningar och flexibilitet.

5.1 En ny "politisk möjlighetsstruktur"

En rad av de tillfrågade har pekat på områden där ett ökat nordiskt internt utbyte och gemensamt agerande utåt vore av särskild nytta. Dessutom motsvarar en sådan strategi vad breda opinioner faktiskt efterlyser (se bl a mätningen *Nordisk Samarbejde, Nordiska Rådet 2006*). Det förefaller alltså som om politikerna inte löper i takt med de bredare åsiktsströmningarna. De nonchalerar den växande vardagsnordismen: 20 000 svenskar jobbar i Danmark, 28 000 i Norge, sommarboendet och turismen inom Norden bara tilltar. Liksom näringslivets integration osv. Gränshindren inom Norden har trots det listats till över 200 stycken. De flesta kända i långa tider, men avvecklingen går långsamt. "Det är genant" (Sture Nordh). Att underlätta för vardagsnordismen ger inga röster:

I t ex Öresundsregionen uppstår nya praktiska behov. Här uppstår naturliga kontaktytor. Man kunde önska att det organiserades mycket mer.... TV-frågan är också beklaglig. De nordiska tv-kanalerna ingår aldrig i några baspaket för kabel-tv. Det kunde politikerna göra något åt. De nordiska lektoraten vid universiteten rustas ned. Inte ens i Stockholms bokhandlar går det att få tag i nordiska böcker osv...

Birgitta Lindgren, Språkrådet

Det nya och kanske mer formaliserade nätverksbyggandet inom Norden, med förgreningar till andra närområden och in i olika speciella arbetsgemenskaper, som många efterlyser, kan bilda infrastruktur i det nya Norden under 2000-talet. Det är redan på väg. Men i skymundan. Det behöver stärkas och näten ibland kopplas samman.

Här (inom tv-, film- och videobranschen) finns så många som bygger upp egna organisationer. Ibland med offentligt stöd. Här borde man koncentrera mer. Och just i det sammanhanget ter sig den nordiska tanken logisk.

Cissi Elvin, Filminstitutet

Nätverk mellan olika nordiska intressen i skilda branscher finns nog. De är många. Om alla gick tillsammans ökad det trycket på politikerna... de borde kopplas ihop.

Sture Nordh, TCO

Det nya nätverksbyggandet behöver officiellt och öppet tilldelas den rättmätiga och strategiska plats det förtjänar. Det blir ibland kanske mer bilaterala än samnordiska nät, men det är summan av alla de olika nätverken och regionala samarbetena som betyder något. Inte huruvida varje enskilt projekt går under etiketten "samnordiskt", "nordiskt" eller "nordistiskt".

Statsvetaren Michele Michelette har använt uttrycket "politisk möjlighetsstruktur" för att beskriva det växande som pågår runt omkring oss. Något som kan odlas till något stort och kvalitativt annorlunda om bara opinionsbildare och politiker vill. Släktskapet mellan den nya "möjlighetsstrukturen" och det traditionella nordiska folkrörelse-, organisations- och föreningslivet är slående. Här finns historiska traditioner att bygga vidare på. Att förnya. Att modernisera.

5.2 Behovet av en nordisk offentlighet

En sak bekymrar alla intervjuade. Om inte det nordiska offentliga samtalet, mediebevakningen och tankeutbytet eller den inomnordiska debatten blir livligare riskerar alla de vackra förhoppningarna om Norden som *soft power* att gå om intet. Inte minst i Sverige brister den löpande bevakningen av grannländerna i de stora allmänmedierna. USA, Mellanöstern och andra storkonflikthärdar dominerar helt. Också övriga Europa utanför Storbritannien och EU:s huvudfrågor riskerar att helt skymmas undan.

Vi har en anorektisk bevakning i Sverige av de nordiska... de länder som ligger närmast har kommit långt bort... På Sydsvenskan hoppades vi på samarbete med danska tidningar på kultursidan. Det gick inte.

Peter Luthersson, förläggare, kulturjournalist

Mediernas roll är stor, jättstor. Men de verkar allt för beroende av enstaka journalister som driver och bryr sig om de nordiska frågorna.

Sture Nordh, TCO

En nordisk önskelista? Ja, då handlar det om bättre nordisk information. När det var val i Danmark t ex måste man surfa på nätet för att få reda på vad som sker. En timme i veckan ålägger jag mig att surfa runt för att hålla mig nordiskt uppdaterad... förr fanns nordiska ambitioner på de här områdena. Nordsat på tv-sidan. Idag är det inte så mycket.

Karl-Petter Thorwaldsson, IF Metall, ABF-ordf.

Personer med genomslagskraft i allmänna opinionen kan åstadkomma saker. Som Mark Levengood eller Kim Larsen, Jon Skolmen, Flexnes...annars är nordiska vardagsfrågor inte intressanta att debattera. Kommer knappast in på DN-Debatt...

Birgitta Lindberg, Språkrådet

Att Bonnier är storägare också av medier i grannländerna... betyder det mer nordiskt stoff när ägandet blir gränsöverskridande? Nej, kanske inte. Men underskatta inte betydelsen av utbytet av människor. Bonnier Publication har anställt danskar som bygger upp verksamheten i Norge. Lena Samuelsson på SvD har jobbat på Schibsted i Norge osv.... Men annars är det en paradox. Verkligheten blir mer nordisk än tidigare, men vi hoppar ytligt sett över Norden i medierna. De speglar inte den nya verkligheten. Jag vet inte varför. Bara näringslivsjournalistiken är nordisk.

Erik Månsson, Bonniers

Vår svenska TV är för anglifierad, trots en och anan dansk film. Men det finns tyvärr visst ointresse i Sverige för Norden. Och för Finland, trots sverigefinnarna, som vi språkligt och politiskt kunde ha gjort mer för. Det har aldrig varit populärt att göra något för dem.

Han Dalborg, Nordea

Flera snuddar vid tanken på något slags think tank, en tanksmedja, eller en verkligt nordisk nätportal som i någon mån reparerar bristerna i allmänmedierna. Ett modernare och mer ungdomligt, snabbt tillgängligt redskap till förmån för "det nordiska":

Norden borde ha en egen domän, ett www.norden.norden. Inte för att Norden är intressant bara i sig själv, men för att "det nordiska" också är ett redskap...det är vardagsnordismen som skall underlättas. Fol i professionella nätverk har kanske ofta redan sina nordiska perspektiv, också om de kan behöva förbättras. Jag tycker tycker t ex det var synd när gamla tidskriften Nordisk Kontakt försvann... men folk i vardagen? För dem kan ett www.norden.norden lätt sammanfatta kunskap, lotsa vidare...

Olof Peterson, statsvetare

En nordisk nätportal? Ser man på Axess-världen (Axel Johnson-Stiftelsen etc) så kan det vara en modell, med nätbyggandet alltså. Kanske något som är relaterat till en forskningsstiftelse. Men i min värld skulle det vara viktigt med något pappersburet, en tryckt tidning över språkgränserna med en begränsad upplaga. Som gamla Information. Jag är väl lite gammaldags.

Peter Luthersson, förläggare, kulturjournalist

Vi byggde t ex upp en egen nordisk intake för information på musikområdet inom de nordiska public service-bolagen på 1980-talet, med vissa redaktörer. Det gav oss alla ett underlag som inga nyhetsbyråer å la TT eller tidningarna levererade.

Björn Stålne, Rikskonsert

Nyligen fick vi pengar för att bygga upp en nordisk filmportal för unga: Devoted... ett slags filmskola på nätet. Vi ser att vi måste ta till engelska. Det var inte tänkt så, men de unga började själva skriva på engelska, så det är det språk vi nu använder för att nå dem. Ingen ska känna sig obekväma med språken.

Cissi Elvin, Filminstitutet

En nordisk think tank? En nordisk nätportal? Intressant, men då ställs frågan på sin spets. En sådan verksamhet måste också dra in Baltikum och Norden. Och språket måste bli engelska.

Jan Erik Larsson, Svenskt Näringsliv

6. FÖRENINGEN NORDENS ROLL

Till sist, vilken kan Föreningen Nordens roll i allt detta bli? Resonemangen bland de intervjuade ger underlag för en idé om tre verksamheter: 1) påtryckning/lobbyism, 2) information/sammanlänkning, 3) folkrörelse/nätverksbyggare/serviceorgan.

6.1. Påtryckare

Här finns den klassiska uppgiften att agera påtryckare hos politiker, medier och hos olika maktinstitutioner. De är gamla bekanta målgrupper. Dels är det de som fattar besluten för att riva gränshinder inom Norden, öka utbytet och insikterna om "det nordiska" bland de eliter där det brister. Dels är det hos dem det skall tjasas om behovet av att Norden verkligen vinlägger sig om att utöva *soft power* gentemot omvärlden; som faddrar inom näringsliv, utbildning och medier i Baltikum och andra närområden, som diskussionspartners och understödjare när det gäller frågor om

arbetsmarknad eller sociala välfärdssystem, freds- och biståndsarbete, kultursamverkan m m.

6.2 Informatör/sammanlänkare/www.norden.norden

Kraftfullare än hittills bör Föreningen Norden ta på sig rollen som informatör om förhållandena i grannländerna, som kunskapsspridare och uppmuntrare av nordiskt och nordeuropeiskt samarbete, ihopkopplare av de nordiska nätverken m m. På ett modernt vis.

Föreningen Norden kan spela stor roll. Seminarieverksamheten i Stockholm har varit mycket intressant. Men samtidigt har man varit lite för försiktiga i sina marknadsföringsinsatser. Man måste kanske skaffa sig ett modernare sätt att informera. Nätnärvaro behövs. Bli mer snabbfotad. Öka förmågan att ha kontakt med sina olika nätverk. Att snabbt som ögat få fram information, ta diskussionen medan frågorna ännu bara är på väg... det tar ofta för lång tid innan aktuella ämnen på andra håll landar hos oss i Sverige...

Sture Nordh, TCO

6.3 Folkrörelse och serviceorganisation

Föreningen Nordens ursprung som medlemsförening eller folkrörelse, kontaktverksamheten mellan invånare och intressen i Norden, skall naturligtvis bestå. Men tiderna förändras.

Utmaningen för Föreningen Norden är hur man ska göra Norden mer intressant för våra ungdomar. Finlands ungdomar, liksom de andra, vänder sig ju allt mer till världen direkt... Norden måste bli en intressant region att diskutera.

Tiina Rosenberg, genusforskare

Möjligen ges "folkrörelserollen" i framtiden en annan innebörd än förut. Olika slags nätverk kunde knytas till Föreningen Norden utan att de är medlemmar på samma traditionella vis. Föreningen Norden blir då mer en central serviceorganisation för olika slags föreningar, lokalavdelningar och nätverk som verkar för eller vill ha tillgång till allt vad som omnämns ovan (punkterna 7.2 och 7.3). De måste inte ens alltid ha begreppet "Norden" antytt i sitt namn. För somliga av föreningarna/avdelningarna/nätverken blir kanske den mer traditionella och lokala och interna mötes- och medlemsverksamheten av mer underordnad betydelse. Verksamheten bedrivs i andra former, på nätet, via specialseminarier som riktar sig minst lika mycket utåt till medier, specialister, utvalda intresse- eller yrkesgrupper som till de egna medlemmarna.

6.4 Till sist: några noteringar och varningstecken apropå Föreningen Norden

Statsvetaren Michele Micheletti skrev för tio år sedan en intressant uppsats om *Föreningen Norden och nordiskt samarbete – igår, idag och imorgon* (i *Olsen & Sverdrup., red.:* Europa i Norden. Europeisering av nordiskt samarbete. 1998). Några av hennes iakttagelser förtjänar uppmärksamhet än idag. Några av dem kunde uppfattas som varningar. Men först några av Michelettis konstruktivt framåtsyftande noteringar:

Gräsrotternas roll blir en allt viktigare faktor för tillfredsställande lösningar på överstatliga problem. Föreningarna Norden kan betraktas som föregångare i denna utveckling.

Kommentar: just detta pekar bl a Pertti Joenniemi och Tomas Ries på (4.1) som en av de allt mer avgörande rollerna för Sverige/Norden ute i världen. ... Micheletti framhäver också Föreningen Nordens klassiska initiativ på 1930-talet då skolornas läroböcker historia revideras. Ett led i att rensa bort konfliktskapande och nationalistiska schabloner och fiendebilder grannländer emellan m m. Liknande uppgifter finns att ta itu med också på 2000-talet.

(Nordiska rådet och ministerrådet) välkomnades av Föreningen Norden...men officiellt mellanstatligt samarbete blev nu dominerande. Därmed var Föreningen Norden inte längre en nödvändig arena för politiker...

Kommentar: eftersom inofficiella nätverk och samarbeten idag blir allt viktigare och det officiellt mellanstatliga samarbetet i Norden allt tandlösare (se punkt 3.), och uppmärksamheten på nationell/statlig nivå har riktats mot EU eller det globala, har Föreningen Norden fått en chans. Det handlar om att fylla ett uppkommet vakuum. Att bli "politisk möjliggörare" när den officiella politiska nivån sviktar. Men det kräver nytänkande (se 7.1.,7.2 och 7.3).

1991 beställde de nordiska statsministrarna en ny utvärdering av nordiskt samarbete...Föreningen Norden nämns ...inte en enda gång i dokumentet. Det tycks som om denna organisation inte hade någon roll att spela när det gäller att anpassa nordiskt samarbete till paradigmskiftena.

Kommentar: den utvärderingen gjordes omedelbart efter kalla krigets slut och Sovjetunionens fall. Idag förestår ett nytt paradigmskifte, där Föreningen Norden kan vinna ny terräng. Det handlar också nu om förändrade villkor som en följd av skiftningar i Nordeuropas och Europas större politiska arkitektur, även om förändringen sker långsammare än 1989-91. Och det handlar om globaliseringen och de nya folkvandringarna.

Diskriminering och främlingsfientlighet finns nu även i Norden. Såväl nedskärningarna i välfärdsstaten som invandrarfrågan ingår i det nya nordiska paradigmskiftet. Och det är här Föreningarna Norden och det civila samhället kan visa sin styrka. Utmaningarna i detta nya nordiska paradigm leder till utformandet av en ny roll...

Kommentar: tyvärr visar några av de aktuella intervjuerna (se 4.3.3) att Sverige eller de nordiska samhällena inte klarat att hantera den del av det nya paradigmet som rör invandring och integrationen. Det mångkulturella Norden har snarare sett klyftorna öka i vissa fall, t ex i den officiella retoriken mellan Danmark och Sverige, i mediedebatten. Det nya läget har inte fört folk och regeringar samman i gemensamma problemlösningar. Ett exempel som återigen illustrerar hur trycket från "de större förhållandena" (Joakim Palme) också kan splittra Norden istället för att förena. Inte heller Föreningen Norden har klarat den roll som Michele Micheletti tilldelade organisationen för tio år sedan, dvs att verka för ett öppet Norden som, utgående från tämligen likartade samhällsstrukturer, gemensamt och prestigelöst

diskuterar integration, religiös eller etniska konflikter. Ett misslyckande värt att begrunda.

Det finns nu otaliga enskilda organisationer att välja bland för projekt som rör nordiskt samarbete och Östersjöområdet. Dessutom finns det nya organisationer och nätverk med mer moderna och flexibla strukturer och mål som möjligen kan vara bättre anpassade...Föreningen Norden står inför en ny konkurrenssituation.

Kommentar: visst, så är det. Listan över medborgar- eller folkrörelser, ideella organisationer, officiösa eller civila och privata, allehanda kommittéer ute på webben, föreningar och nätverk av ideellt eller professionellt slag som konkurrerar med Föreningen Norden blir lång. Mycket lång. Nya typer av allianser, nätverksbyggen och samsarbetsmetoder bör välkomnas inom Föreningen Norden om inte verksamheten skall trängas undan och dö. Statsvetaren Olof Peterson, som ledde den svenska Maktutredningen, säger att han tyckt sig se ana att Föreningen Norden haft samma problem som många andra, äldre folkrörelser:

De kommer allt längre och längre ifrån idealen, som byggde på frivilliginsatser. Istället kommer de för nära de offentliga instanserna. Man blir för beroende av projektstöd osv.

Lösningen? Ja, kanske skall man lägga ner och starta något nytt... Detta är de institutionaliserade organisationernas kris... finns det inget behov av dem skall de försvinna. Finns behovet, ja då skall något nytt växa fram.

Bilaga 1

Förteckning över de personer som intervjuades

NORDEN, KULTUREN, samarbetet m m

Peter Luthersson, förläggare, f d kulturchef SvD och Sydsvenskan

Roger Wallis, gästföreläsare KTH, arbetat i svenskt musikliv, grundade bolaget MNV

Björn Stålné, chef f Rikskonserten, f d chef för SR:s musikradio

Cissi Elvin, chef f Filminstitutet

SPRÅKEN

Olle Josephson, chef f Svenska språkrådet

Birgitta Lindgren. språkrådet

NORDEN OCH MEDIERNA

Erik Månsson, informationsdirektör, Bonnier-koncernen, f d chefredaktör Expressen

NORDEN OCH GENERATIONERNA

Elin Rosenberg medlem i Föreningen Nordens ungdomsförbund

NORDEN och dess icke-nordbor

Mauricio Rojas, fp, riksdagspolitiker

Katri Linna, Ombudsman mot etnisk diskriminering

NORDEN SOM MODELL ...samhällsbygge, samhällsmodell osv

Joakim Palme , chef för Institutet för framtidsstudier

NORDEN SOM MODELL... jämlikhets, könsrollsdebatt osv

Tiina Rosenberg, professor i genusfrågor, teatervetenska, debattör m m

NORDEN OCH NÄRINGSLIVETnorden som marknad

Hans Dalborg, styrelseordf. tidigare vd i Nordea

Jan Erik Larsson, vice vd Svenskt Näringsliv

ATT ORGANISERA DET NORDISKA, politik m m

Olof Peterson, professor i statsvetenskap, fd maktutredare, chef f Demokratirådet

Karl-Petter Thorwaldsson, ordf. i ABF, intern. sekr. IF Metall, f d SSU-ordf

NORDEN OCH ARBETSMARKNADEN

Sture Nordh, ordf. i TCO

NORDEN, EUROPA o MILJÖN

Anders Wijkman, kd, miljöpolitiker, europaparlamentariker

NORDEN, EUROPA o SÄKERHETEN/Globaliseringen, hoten...

Tomas Ries, chef för Utrikespolitiska Institutet

Pertti Joenniemi, forskare vid DIIS (Danish Institute for International Studies)

Härutöver kortare samtal/e-post-konversation osv med:

Eva Witt-Brattström.

Leif Lindfors

Timo Räisänen